

VURGU

Sözcükte bir hecenin, söz grubunda bir kelimenin, cümlede bir ögenin diğerlerinden baskısı, ezgisi, tonlaması bakımından farklı söylenmesine vurgu denir. Vurgulu hece vurgusuz heceye oranla daha yüksek seslidir. Vurgu anlamın belirginleşmesini, ortaya çıkmasını sağlar. Bu nedenle vurgu gerektiği biçimde ve gerektiği yerde mutlaka yapılmalıdır. Sözcüklerin, söz gruplarının ve cümlelerin altında yatan anlamı ortaya çıkaran vurgudur. Vurgu doğru yapılmadığında anlam ortaya çıkmaz ya da anlatılmak istenenden farklı bir anlam ortaya çıkar bu da kelimelerde anlam ve tür farkına yol açar.

Örneğin:

*Be- <u>be</u> k durmadan ağlıyordu.	/Be- <u>be</u> k'te oturuyorlarmış.
*	*
*Bu yazıyı o- <u>ku</u> -ma.	/Oku- <u>ma</u> çalışması yaptık.
*	*
* <u>Fı</u> -rat üzerine barajlar kuruluyor.	/ Fı- <u>rat</u> bugün bize geldi.
*	*
*"Yal- <u>nız</u> Adam" diye bir romanı varmış.	/Git, <u>yal</u> -nız kendine dikkat et!
*	*

Türkçenin vurgu sistemi tam olarak çözülebilmüş değildir. Ancak belirginleşen bazı şekiller vardır. Türkçe yapısı bakımından sondan eklemeli bir dildir. Bu temel bilgi Türkçenin vurgusuyla doğrudan ilgilidir. Şöyle ki, sözcüğün sonuna gelerek anlamını değiştiren veya çekimini belirleyen ek vurguyu da genellikle üzerine alır.

Örneğin:

Gü-zel –zel hecesi vurgulu

*

Güzel-lik – lik hecesi vurgulu

*

Güzellik-ten –ten hecesi vurgulu

Türkçede vurgu bakımından en zayıf hece orta hecelerdir. Ancak dilimize Batı ve Doğu dillerinden giren kelimeler genellikle kendi dillerindeki vurgu şekillerini taşıdıklarından orta hecesi vurgulu kelimeler de mevcuttur.

Örneğin:

*fa-kül-te

*

*san-dal-ye

*

Vurgu dilin bünyesinden kaynaklandığı kadar, konuşan kişinin ruhsal durumundan da kaynaklanır. Buna göre Türkçenin vurgusu; **zorunlu** ve **isteğe bağlı vurgu** olmak üzere ikiye ayrılır.

İSTEĞE BAĞLI OLAN VURGU:

Konuşan kişinin isteğine ve kullanımına göre değişen, dilin doğal vurgusu dışında yapılan vurgudur. Konuşmanın etkisini arttırmak, konuşmaya ahenk kazandırmak, dinleyenleri etkilemek amacıyla yapılır.

İsteğe bağlı vurguyu **pekiştirme vurgusu** ve **ahenk vurgusu** olmak üzere ikiye ayırıyoruz.

PEKİŞTİRME VURGUSU:

Duygu ve düşüncenin şiddetini, derecesini göstermeye yarayan vurgudur.

Çok güzel! **Enfes!** **Berbat!** **Çek** git!

Yeter be yeter!

AHENK (UYUM) VURGUSU:

Bir dinleyici topluluğuna karşı yapılan konuşmalarda, şiir okurken söylenenlerin etkisini, ahengini arttırmak, dinleyiciler üzerinde olumlu ve güçlü bir etki uyandırmak amacıyla isteğe bağlı olarak yapılan vurgu şeklidir.

Ne *sabahı* göreyim ne *sabah* görüneyim

Gündüzler size kalsın *verin karanlıklar*

Islak bir yorgan gibi *sımsıkı* bürüneyim
Örtün, üstüme örtün *serin karanlıkları*, Necip Fazıl Kısakürek

GÜN EKSİLMESİN PENCEREMDEN

Ne doğan *güne* hükmüm geçer,
Ne halden anlayan bulunur;
Ah aklımdan ölümüm geçer;
Sonra bu *kuş*, bu bahçe, bu *nur*
Ve gönül, Tanrısına der ki:
-Pervam *yok* verdiğin elemden;
Her *mihnet* kabulüm, *yeter* ki
Gün eksilmesin pencereyden! Cahit Sıtkı Tarancı

DOĞAL VURGU:

Dilin yapısı ve kelimenin anlamıyla doğrudan ilgili olan, konuşana ve kullanışa göre değişmeyen, herkes tarafından uyulması gereken vurgudur. Doğal vurguya uyulmadığı zaman dilin yapısı bozulur. Bazen de söylenmek istenenle ortaya çıkan anlam birbirinden farklı olur. Kullanıldığı dil birliğine göre üç çeşit vurgu vardır: **1-sözcük vurgusu 2-sözcük grubu vurgusu 3-cümle vurgusu**

1-SÖZCÜK VURGUSU:

Kelimedeki bir hecenin diğerlerinden baskısı, tonlaması, ezgisi yönünden daha farklı söylenmesidir. Türkçede kelimelerin genellikle son hecesi vurguludur. Vurgunun oluşumunda hece uzunluğunun rolü vardır Yapım ya da çekim ekiyle kelime genişledikçe vurgunun yeri değişir genellikle son heceye kayar. Orta hecelerin vurgusuz olduğunu söylemiştik. Vurgu çoğunlukla ya ilk hecede ya da son hecededir. Vurgu son hecedeyse başta; ilk hecedeyse sonda ikinci derecede bir vurgu vardır. Türkçenin bu “genel” vurgu sistemine ek ve kelimeler şunlardır:

A- VURGUSUZ EKLER: Bu ekler vurgusuz oldukları için vurguyu kendilerinden önceki heceye taşırlar.

*Birinci ve ikinci hecelerden her ikisi de açık veya her ikisi de kapalı ise vurgu ikinci hecededir.

İs-tan-bul, Ban-dır-ma, E-la-zıĝ

*Dört veya daha çok heceli yer adlarında vurgu ikinci hecededir.

Kas-ta-monu

b) Akrabalık adları

Akrabalık bildiren kelimelerde ilk hece vurguludur.

Yen-ge, tey-ze

c) Özel adlar ve tür adları

Özel adlar ve tür adlarında vurgu son hecede yer alır, ancak seslenmelerde isim iki heceliyse birinci heceye, üç veya daha çok heceliyse ikinci heceye kayar:

Fat-ma, Fat-ma buraya gel!

d)Renk bildiren kelimelerde son hece vurguludur.

Ye-şil, be-yaz

e)Ünlem, seslenme ve zarflarda vurgu çoğunlukla ilk hecededir.

Ey-vah! hay-di! Ar-kadaşlar!

f)Dilimize yabancı dillerden giren kelimelerde vurgu

*kelime az heceliyse ilk hece vurguludur,

Rad-yo, has-ta

*kelime çok heceliyse orta hece vurguludur.

Si-ne-ma, a-san-sör, san-dal-ye

g)Tür adı özel ad olduğunda ya da tür farklılaştığında vurgunun yeri değişir.

*Bu yol çok dik-miş (isim) / Evinin perdelerini özenle dik-miş (fiil)

*

*

2- SÖZCÜK GRUBU VURGUSU:

Sözcük grubundaki bir sözün veya hecenin daha belirgin, daha baskılı, daha farklı söylenmesidir. Bir sözcük grubunu oluşturan kelimelerin her birinin ayrı ayrı vurguları olduğu gibi grubun da kendine özgü vurgusu vardır. Grup vurgusunda vurgu tamlayanda tamlayanın da son hecesinde yer alır. Sözcük grubu vurguları şunlardır:

a) Birleşik isim biçimindeki coğrafya adlarında vurgu tamlayanda (ilk sözcükte) tamlayanın da son hecesindedir.

Ga-zi-antep, Ye-şil-ırmak, Ça-nak-kale

b) Birleşik sözcüklerde birinci sözcük vurguludur.

İlk-bahar,

c) Birleşik sözcüğün ilk kelimesi çok heceliyse vurgu ilk kelimenin son hecesinde yer alır.

Cu-mar-tesi,

d) Ad ve sıfat tamlamalarında vurgu genellikle tamlayanda, tamlayanın da son hecesinde yer alır.

Yuvar-lak masa, genç-lik günleri

e) Akrabalık, ünvan ve saygı bildiren sözcük gruplarında özel isim vurguludur.

Gönül Abla, Osman Bey, Oğuz Kağan,

f) Daha, en, pek, çok, kadar gibi sözlerle oluşturulan gruplarda bu sözcükler vurguludur.

Daha akıllı, en güzel, Cennet kadar güzel vatan

ğ) Sayı gruplarında son sayı vurguludur.

Yirmi beş, yirmi beş bin

h) Şükür, seyir, fikir, hazım gibi Arapçadan gelen sözcükler etmek, eylemek, yardımcı eylemiyle birleşince vurgu ilk heceye kayar.

Sey-retmek, haz-metmek, şük-retmek

i) –ebilmek, yeterlik birleşik fiiliyle yapılan birleşik sözcüklerde vurgu –bil-fiilindedir.

Söyleye-bil-dim, yapa-bil-din

j) İkilemelerde vurgu ilk sözcüktedir.

Güzel güzel, iri yarı,

k)Deyimlerde vurgu sondadır.

Gözü pek, canı tez

l)Ünlem gruplarında “ünlem” vurguludur.

Ey Türk gençliği!

3- CÜMLE VURGUSU:

Cümle vurgusu konuşma sırasında, cümlenin anlamına bağlı olarak kelimeler arasında yer değiştirebilen ve kelimelerin, kelime gruplarının kendi vurgularından daha kuvvetli olan vurgudur. Aslında her cümlede esas olan öge yüklemnin kendisidir ve dolayısıyla yüklem vurguludur. Cümlede yüklemden başka önemli olan belirtilmek istenen bir sözcük ya da sözcük grubunun anlamı çeşitli yöntemlerle belirginleştirilir, güçlendirilir. Buna “cümle vurgusu” denir. Bir cümlede vurguyu belirginleştirmenin bazı yolları vardır. Bunlar:

a)Kurallı eylem cümlelerinde yüklemden önceki öge vurguludur.

*Bu yıl Kaş’a **tatil için** gideceğiz. (niçin gidileceği vurgulu)

*Bu yıl tatil için **Kaş’a** gideceğiz. (nereye gidileceği vurgulu)

* Kaş’a tatil için **bu yıl** gideceğiz (ne zaman gidileceği vurgulu)

b)İsim cümlelerinde yüklemnin kendisi vurguludur.

***Kardır** yağın üstümüze gecedin,

Yağmurlu, karanlık bir düşünceden, Ahmet Muhip Dranas

*Başarının sırrı düzenli **çalışmaktadır.**

c)Devrik cümle de vurgulamanın başka bir yoludur.

***Gördün mü** dünkü kavgayı?

***Mesela** turuncuya ya da pembeye

Ya da cennete ait olacaksın.

Çok sahiplenmeden, çok ait olmadan yaşayacaksın.

Hem her an avuçlarından kayıp gidecekmiş gibi,

Hem de hep senin **kalacakmış** gibi hayat.

İlişik **yaşayacaksın**, ucundan tutarak... Can Yücel

d)Yükleme uzak düşen özne vurgulanmak istendiğinde kendisinden sonra virgül getirilir.

***Ash**, bütün bu olanların sonucunda kendisinin çok büyük zarar göreceğini en sonunda anlamıştı.

e)Soru edatı mi, ki ve de bağlacı kendisinden önceki ögeyi vurgular.

* Sen bu konuyu çok iyi **biliyor musun?** *Sen bu konuyu **çok mu iyi** biliyorsun?

*Sen **bu konuyu mu** çok iyi biliyorsun? ***Sen mi** bu konuyu çok iyi biliyorsun?

f)“Kendi” kelimesiyle de vurgu güçlendirilir.

*Sana tüm bunları ben, **kendim** söyledim.